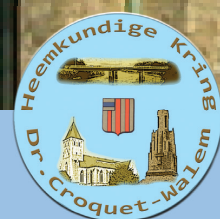

Heemkundige Kring Dr. Croquet - Walem

MAGAZINE 52 - Heksen in Walem

Driemaandelijke uitgave : januari - februari - maart 2019

Colofon

Dit magazine is een uitgave van
vzw Heemkundige Kring
Dr. Croquet Walem

Maatschappelijke zetel:
Kloosterstraat 76
B-2800 Walem

www.heemkundewalem.be
info@heemkundewalem.be

U kan lid worden door
overschrijving van
10 euro op rekening nr.:
BE23 7512 0773 0691
dan krijgt u de volgende nummers
van ons tijdschrift in uw bus.

Redactie en medewerkers
van dit nummer:

Hugo Rom
Staf Daems
Karel Caelen
Walter Marivoet
Luacs Van de Leur
Nena Vandeweerd
Tom Van Buggenhout

Onze ereleden

Balzarini Jan-Delwiche J.	Merckx Eddy-Tanghe Annabel
Bellon Bert-Loiselle Martine	Michiels Frank
Belmans Wilfried	Morrens Paul
Bergé Jan	Nauwelaerts Eugene
Bruynseels Marc	Nuyts Dirk
<i>Boterman M.-Bosschaerts S.</i>	<i>Ooghe Bart-Sommen Liesbet</i>
Caelen Karel	Op de Beeck Eddy
Carpentier Christiane	<i>Peeters Katrien (Apotheek-Walem)</i>
Coeckelbergh Willy	Peeters Henri
<i>Daems Hendrik</i>	Poot Jaak-Janssens Lea
De Belder Karel	Rahier Rombaut
De Coster J.	Ressler Alex
De Greve Frans	Ressler Willy
De Groef Gerard	Rom Hugo
De Laet Pieter	Rijmenams Frans
De Waerhert Paula,	Steensels Danny-Van Malderen Sabine
<i>De Ridder Hilde</i>	Vaes Karel
<i>De Vos Marie-José</i>	Van Buggenhout Tom-Veys Ann
De Win-Van Reeth	<i>Van Damme Gerard-Loiselle Monique</i>
Dox-Vercammen	Van de brul Dirk (Bouwwerken),
<i>Duquene S.-Van Buggenhout C.</i>	Van Genechten Gaby
Gebr. Peeters BVBA(Schrijnwerkerij)	Van Lint Jean-Van den Heuvel Inge
Gijsemans Jan	Van Look Juliette
Gilon Els (Haarstudio Ellix)	Van Malderen Stefaan
Groep Gilon BVBA	Vandamme Ricardo
Hendrickx Willy	Vander Kuylen Bart (Dierenarts)
Honsia Clara	Vansant Elza
Huysmans Florentine	Verbeeck Casimir
Janssens Pieter	Verbeeck Ludo
Laurent Olivier	<i>Verbiest Eric,</i>
Dokter Liekens Jo	Vercammen Fons (AXA Bank)
<i>Maes Bob-Van Buggenhout Agnes</i>	Wouters Gerald (Aannemer)
Mariën Maria	
Marivoet Chantal	
Marivoet Herman	
Marivoet Martin	
Marivoet Walter-van Berckelaer Liz	

EDITORIAAL

Wie heeft onze heks gezien ...

Halloween heeft de voorbije decennia zijn plaats op de kalender opgeëist. Steeds prominenter zijn de oranje pompoenen, de skeletten, de spinnenwebben en de griezelmaskers eind oktober aanwezig in het straatbeeld. Het feest kwam overgewaaid uit de Verenigde Staten, het wordt wel eens gezegd dat de commercie dit gretig ondersteunde om de dode periode tussen de zomer en de decemberfeesten te doorbreken.

De eerste indruk mag dan wel zijn dat halloween een geïmporteerd feest is, eigenlijk is het een feest terug van weggeweest. De term verwijst naar de Engelse uitdrukking 'all hallows eve', de avond vóór Allerheiligen, 31 oktober dus. Tijdens de kerstening in de vroege middeleeuwen, zette de kerk het feest van Allerheiligen op de kalender met 1 november. Op die manier zochten ze in feite aansluiting met een Keltisch feest dat op hetzelfde moment van het jaar werd gevierd: "Samhain". Voor de Kelten was dat niet enkel het feest waarin de doden herdacht werden, maar het markeerde ook het begin van het nieuwe jaar, het Keltische nieuwjaar dus.

Ondertussen heeft Walem gedurende 13 jaar ook zijn Halloween traditie, die maar één letter verschilt en met een grote knipoog prompt Waloween ge noemd wordt. Het is de verdienste van de oorspronkelijke initiatiefnemers dat Waloween meer is dan een Halloween-gebeuren, en dat het verbonden is met het oude gezegde dat Walem een heksendorp was. Tijdens Waloween wordt een heks in optocht naar de brandstapel gevoerd, in het zog van de heks volgt een stoet van kinderen getooid in griezelkostuums. De optocht eindigt aan de brandstapel, waar de heks -geheel volgens moderne ruimdenkendheid- gratie krijgt, gelukkig maar.

Enkele leerlingen van De Zonnebergen tijdens Waloween

Waloween heeft ook zijn eigen lied en het is er één dat tussen de oren blijft plakken. Alle ingrediënten zijn aanwezig om oude wetenswaardigheden te laten versmelten met moderne manieren van aanpakken, bijgevolg zet de traditie van Waloween zich vast in de Walemse zandgrond. Een pluim voor initiatiefnemers en organisatoren voor de organisatie van dit evenement dat op grote belangstelling kan rekenen. Wij gaan op zoek naar de oorsprong van Walem-Heksendorp, en in dit tijdschrift diepen we één van de oude heksen processen op: de bewijzen van hekserij tegen de onafhankelijke Anna Broodhuys zijn lichtzinnig en bedenkelijk. Oordeel zelf.

Een grafsteen in onze kerk brengt ons naar Groningen en naar de oorlogen van de vroege achttiende eeuw: een ritmeester van de cavalerie overlijdt in Rozendaal en wordt in Walem begraven.

In dit nummer beginnen we ook aan een nieuwe reeks. Ons doel is om de toponymie (of de oorsprong van de plaatsnamen) van Walem te behandelen. De reeks over de costuimen van Walem loopt dan in dit nummer helemaal af, we publiceren de laatste aflevering. Tenslotte hebben we voor u de krant van 1899 nog eens nagelezen.

Vernieuwde u uw lidmaatschap nog niet ? Aarzel niet om dat vooralsnog te doen.

I.O.M Van Eeck

Donderdag 3 juli 1952 om 22.45 uur slaat de bliksem in op de parochiekerk van Walem. De omvang van de schade is enorm. Bij de heropbouw van de afgebrande kerk in 1956 wordt alleen de toren bewaard. De nieuwe kerk krijgt een mooie, egale vloer. Daarmee verdwijnen de grafstenen die in de oude vloer waren verwerkt.

Jan Van Buggenhout wees er ons ooit op dat zestien van deze grafstenen in 1943 in zwartwit werden gefotografeerd. De negatieven worden bewaard bij het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium. Van deze grafstenen weerhield vooral deze van I.O.M. Van Eeck onze aandacht: een militair die blijkbaar overleed in de abdij Roosendael en in Walem begraven werd.

De grafsteen van I.O.M. Van Eeck die voor de heropbouw van de afgebrande kerk in de kerkvloer was ingewerkt.

D.O.M.
HIER LIGHT BEGRAVEN MYN
HEER I : O : M : VAN EECK
MAIOER DE BREGARDES EN
RITMEESTER INT REGEMENT
VAN SYN HOOGHEYDT
DEN HEERE
PRINCE VAN HESSEN HOMBOURGH
TEN DIENSTE VAN DEN STAET
GEDINT OVER 30 JAER OUDT 50
STERFT DEN 31 OCTOBER 1712
IN DE ABDYE VAN ROESENDAEL
BY WALOM
BIDT VOOR DE SIELE

Wie was Van Eeck?

Dankzij digitale informatiebronnen konden we hem vrij gemakkelijk identificeren als JOHAN OESEWOLT MAURITS VAN EECK¹. Dat was vooral te danken aan het feit dat zijn gelijknamige grootvader (Johan senior dus) een belangrijke figuur was in Groningen.

Hij oefende het beroep van geneesheer uit en was onder andere burgemeester en curator van de Groningse Hogeschool. In 1648 liet hij in Appingedam het naar hem genoemde landhuis Ekenstein bouwen. Dit kasteel is nu een hotel-restaurant. Johan senior overleed in 1663.

Een Groninger in Walem

Zijn zoon Sicco Van Eeck (1626-1679) trad in de voetsporen van zijn vader en bekleedde eveneens hoge functies in de stad en daarbuiten. Blijkbaar was hij erg begaan met de moraliteit en de veiligheid waarover hij verschillende plakkatens publiceerde.

In 1653 huwde Sicco met Houwke Stael. Ze kregen drie dochters en twee zonen: Allegonda (1655), Frouwina (1657), **JOHAN** (1660), Titia (1662) en Hemmo (1663). Al deze kinderen werden geboren in de Oude Boteringestraat te Groningen, waar zij woonden, en gedoopt in de Aa-kerk, die in 1594 in gebruik werd genomen door de protestanten.

JOHAN VAN EECK (junior) werd gedoopt op 25 januari 1660. Hij huwde op 30 oktober 1685 met Hester de Sanderen. Ook hij is tussen 1685 en 1713 verschillende keren burgemeester van Groningen geweest.

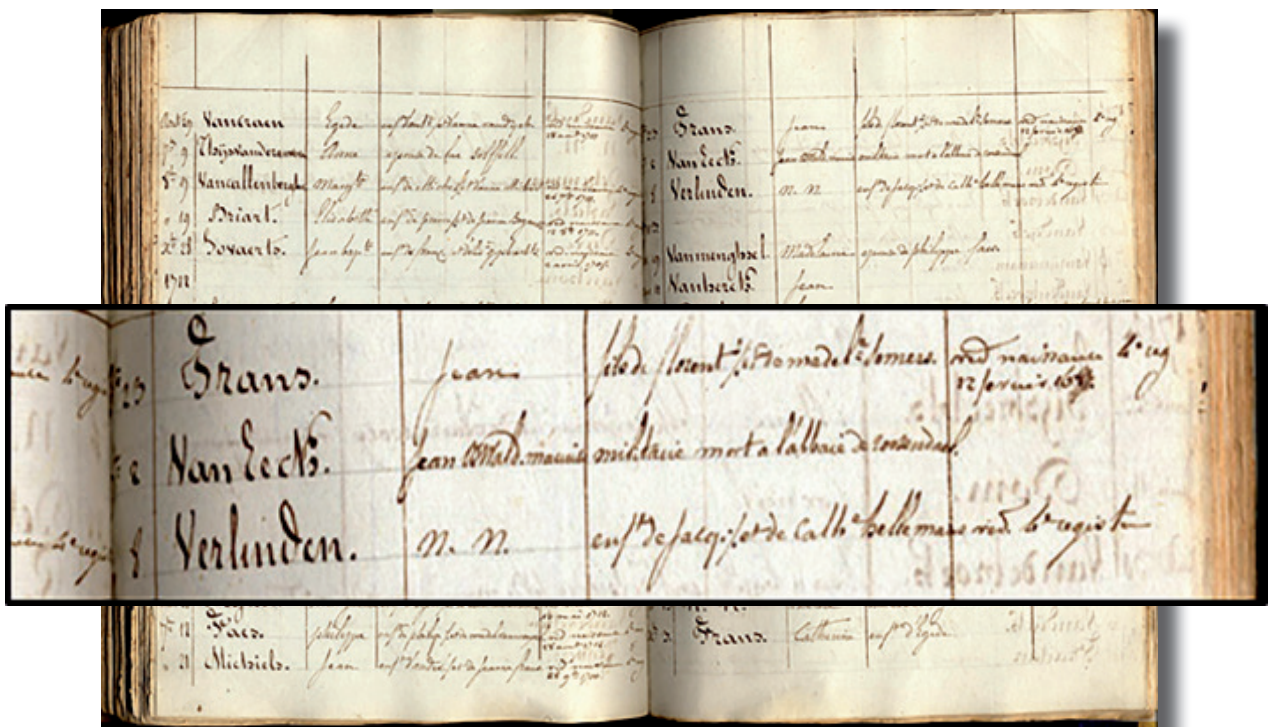
Op professioneel vlak koos hij voor een militaire carrière. Het grootste deel daarvan speelde zich af in het leger van prins Frederik III van Hessen-Homburg. Op 19 juli 1690 werd hij aangesteld als kapitein en op 18 juli 1701 als ritmeester bij de cavalerie.

Oude documenten laten ook minder fraaie kantjes van Van Eeck zien. Op 22 september 1704 werd bij de hoge krijgsraad een proces tegen hem gevoerd wegens het niet terugbetalen van geld dat hij geleend had van Jean Favre, een wijnhandelaar in 's-Gravenhage.

Toen hij in 1712 in Roosendaal overleed was hij blijkbaar nog steeds in militaire dienst. Dat staat expliciet vermeld in het register van de overlijdens van de parochiekerk in Walem.

In een van zijn plakkatens reageert Sicco Van Eeck tegen concubinaat, prostitutie en echtbreuk.

Overlijdensregister parochie Walem anno 1712. Achter de naam Van Eeck staat: Jean Oswald maurice militaire mort a l'abbaye de roosendaal

Ten oorlog

Toen koning Karel II van Spanje op 1 november 1700 kinderloos gestorven was, maakten zowel koning Lodewijk XIV van Frankrijk als keizer Leopold I van het Heilige Roomse Rijk aanspraak op de vrijgekomen Spaanse troon. Dat leidde tot een strijd tussen de Fransen en de Oostenrijkers die gesteund werden door onder andere de Engelsen en de Nederlanders.

Deze strijd staat bekend als de Spaanse successieoorlog (1701-1713).

Een van de belangrijkste aanvoerder van de Nederlanders was prins Frederik III, landgraaf van Hessen-Homburg, die in onze contreien aan verschillende veldslagen deelnam.

Op de grafsteen van Van Eeck lezen we dat hij geruime tijd in dienst was van deze krijgsman. Hij moet dus ongetwijfeld aan een of meer van deze veldslagen hebben deelgenomen.

De oorlog bracht veel troepenbewegingen met zich mee. Walem was door zijn ligging aan de brug over de Nete altijd al van strategisch belang geweest en dat was deze keer niet anders. Temeer omdat in 1706 voor de kerk van Walem de eerste steen was gelegd van de nieuwe weg Mechelen-Kontich. Verharde wegen maakten de troepenverplaatsingen sneller en comfortabeler.

Vanaf 1705 huisden hier vooral Franse troepen en vluchtten veel bewoners van Walem naar Mechelen en de bossen achter Roosendaal. Goetstouwers² geeft een indrukwekkende opsomming van alle troepen die passeerden tussen 1705 en 1711. Hij heeft het over 1800 tot 2000 militairen die er soms waren ingekwartierd of fourageerden in de omgeving.

Het tijdelijk verblijf van al deze soldaten bracht heel wat ongemakken mee voor de bevolking. Dit ging van het bedelen om een boterham tot regelrechte plunderingen en vernielingen.

Door deze oorlogstoestanden was Walem een zwaar geteisterd dorp geworden.

De lokale overheid zag zich genoodzaakt om beroep te doen op de steun van steden als Mechelen en Antwerpen om de overgebleven bevolking in leven te kunnen houden.

Ook de abdij Roosendaal was in gevaar. In 1705 werden vernielingen aangericht door troepen die vochten aan de zijde van Frankrijk. Een zekere zuster Constanca de Grindor³ hield van dan af een dagboek bij. Wij lezen in een van haar verslagen:

"Ten tien ure ariveerde hier mijnheer le Roy, commandant et baron dans le régiment de Villars, suisse, en vraegdhe met groote beleeftheijt 6 fleskens van onsen alsembier, daer hij hem wel bij gevonden hadde, mits betaelen en presenteerde gelt".

Wat in deze tekst opvalt is de houding van de militairen. Zij blijven beleefd en stellen zelfs voor om te betalen. Een ander incident uit het dagboek gaat over Spaanse troepen die binnendrongen in de boomgaard en vanop hun paarden appels en peren plukten. Met een list weet ze hen daarvan af te houden:

"Ick creech ze daer van af, seggende: wat wil dij u daer amuseren aen die suer appelen? compt voor, ick sal ter UE beter doen geven, dwelck zij deden. En ick gaf hen elck 25 appelen met een botram en een teuch biers, en waeren de curieuste niet meer, tseder dat men se met beleeftheijt gewonnen hadden...."

Portret van Frederik III door Jacob Hauck (1729)

Zij vroegen echter ook nog geld in plaats van proviand. Door ze duidelijk te maken dat de abdis niet aanwezig was, zijn ze toch afgedropen. Volgens deze verhalen lijkt de situatie in Roosendaal minder dramatisch te zijn dan in Walem. Blijkbaar was er een zeker respect van de militairen tegenover de zusters en vice-versa. De hogere officieren en de koorzusters behoorden immers tot dezelfde gegoede klasse.

Kon Van Eeck daarom in de abdij worden ingekwartierd en leefde hij op goede voet met de religieuzen? Of werd hij er verzorgd in het godshuis? Misschien was hij gewond tijdens een recente veldslag. Het mag op zijn minst merkwaardig heten dat een protestantse militair in een cisterciënserinnenklooster gestorven is en in de katholieke kerk van Walem begraven werd. Een begraafplaats in de kerk zelf was bovendien niet voor de eerste de beste weggelegd.

Op het ogenblik van zijn overlijden wordt hij nog steeds vermeld als burgemeester van Groningen. Mogelijk heeft het enige tijd geduurd voor het nieuws van zijn dood de stad bereikte. Pas in 1713 wordt hij als burgemeester vervangen door ene Wijgbolt Gruijs.

Het herenhuis van de abdij Roosendaal. Was dit de verblijfplaats van Van Eeck?

Blijft nog de vraag wie voor hem die dure grafsteen in de kerk van Walem liet maken.

Gezien de gegevens die erop staan, moet het iemand geweest zijn die hem redelijk kende, maar toch niet goed genoeg om zijn juiste leeftijd te weten. Op zijn grafsteen staat "Oudt 50". In werkelijkheid bleek hij 52 jaar te zijn.

 lvdI & kc

1 In archiefstukken komen zowel de namen Eeck als Van Eeck voor. De voornaam Oesewolt wordt op allerlei manieren geschreven. Een modernere versie daarvan is Oswald.

2 Adriaan Goetstouwers (1890-1969), pastoor van Walem van 1935-1958. Bekend omwille van talrijke publicaties over de geschiedenis van Walem en de abdij Roosendaal.

3 Constanca de Grindor was afkomstig van Henegouwen. Ze beschreef haar belevenissen in een kleurrijk taaltje dat een mengmoes van Frans en Vlaams is.

Toponymie van Walem

Toponymie of plaatsnaamkunde is een tak van de taalkunde die plaatsnamen (toponiemen) probeert op te sporen en te verklaren. De toponymie houdt zich behalve met de herkomst van plaatsnamen ook bezig met de verbreiding daarvan. Het is een wetenschap die met name ten dienste staat van de archeologie en de historische geografie. Toponymie heeft niets te maken met plaats verklarende verhalen of sagen, geschreven door mensen. Toponymie bestudeert plaatsnamen op een wetenschappelijke manier. Men gaat daarbij uit van de oudste versie van de plaatsnaam omdat die het meest 'doorzichtig'

Door het bestuderen en verklaren van plaatsnamen krijgt men inzicht over:

- geschiedenis
- bodemgesteldheid
- taalontwikkeling
- activiteiten
- plantengroei
- reliëf
- geografie
- oude beroepen
- oude persoonsnamen
- plaatselijke heiligen of beschutspatronen
- aard van nederzettingen op/van die plaats

De toponymie beslaat een aantal subcategorieën :

- Toponiem of plaatsnaam
- Hydroniëm of waterloopnaam
- Hodoniem of straatnaam
- Oroniem of bergnaam

Toponymie van Walem volgens Goetstouwers

(De) AA

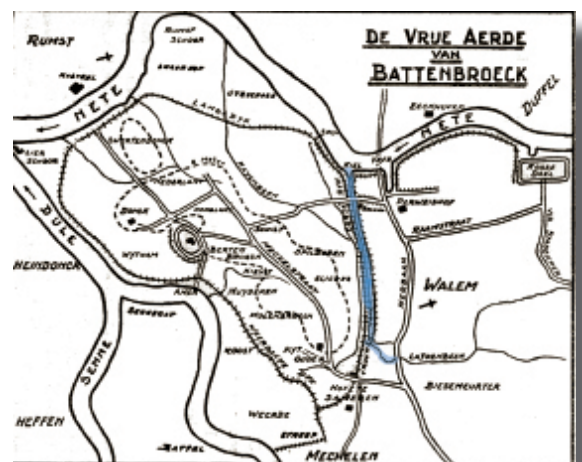
AA is voor een waterloop een veel voorkomende naam, die soms ook de vormen EE en OOYE aanneemt. Voor een waterloop kan men geen simpeler naam vinden want het betekent eenvoudig "Water". Er is een verband met het Latijnse aqua

De AA is de vroegere benaming van **de Vrouwvliet** en was een bijrivier van de Nethe

Op oude kaarten en vooral op de oudste, namelijk de militaire kaart van Deventer (1561) is er geen de minste verbinding te bespeuren tussen de Vrouwvliet en de Boeimeer. In werkelijkheid is de Boeimeer het natuurlijke gevolg onzer Heergracht (vroeger Neckerskolk geheten) en de Bruibbeek of Begijnenbeek, die vroeger in haar geheel de Diedonckbeek was, is het natuurlijk gevolg der Vrouwvliet

De benaming Vrouwvliet treffen we slechts voor de eerste maal aan in de stadsrekeningen van 1391-1392 waarin "Reynere van der Steghe ende 2 ghesellen met hem betaald worden om het maken van een tragelwech in de side van de Vrouwenvliet ende meester Willem de Quicke ende 5 ghesellen met hem van timmerne ende van saghene an den Tragelwech bi den Vrouwen Vliet"

(een tragelweg was een weg langsheen de rivier voor de lijntrekkers die de schepen moesten trekken.)

Een kaart van pastoor Goetstouwers waarop we de loop van de Vrouwvliet zien (blauw)

AANVOER VAN GOEDEREN OVER HET WATER MOET VAN GROOT BELANG GEWEEST ZIJN VOOR MECHELEN. OM EEN TOL TE VERMIJDEN AAN HET TONGSKEN WERDEN DE GROTE BOTEN DIE VAN ANTWERPEN KWAMEN, OVERGELADEN OP PLATTE BOTEN EN VIA MANKRACHT OF MET PAARDEN OVER DE TRACHELWEG NAAR MECHELEN GETROKKEN. VERMOEDELIIK IS DE NAAM VROUWEVLIET AFKOMSTIG VAN "VRIJE VLIET" MAAR HIER IS GEEN BEWIJS VAN GEVONDEN. (ALBERT VERBIEST)

van A tot Z

Tot heden hebben we geen enkel houvast om de benaming Vrouwenvliet te verklaren ten ware dat een zinsspel was op een of ander eark aan de Vliet uitgevoerd door of op kosten der Nonnen van Rozendaal, die zeer rijk waren en daar in de omgeving schier alle hoeven in bezit hadden, vooral op Walem en St Kat. Waver

De oorspronkelijke Vrouwevliet heeft haar monding in de Nete te Walem. Heden ziet men daar een grote stenen sluis welk de waterafvoer regelt in twee parallel lopende beken slechts door een dijk van een drietal meter van elkaar gescheiden en bekend als de "*Molenvliet*", de andere als "*Stenen Goot*"

Beide beken zijn een overschot van een kanaal dat aldaar in de tijden van Keizer Karel gegraven werd doch niet aan de verwachtingen beantwoord hebben.

In de archieven vindt men er zo goed als niets over. Op oude kaarten van Battenbroek wordt dit kanaal Vrouwvliet genoemd. Dit kanaal verbond de Nete met het kasteel Emmaus, waarvan de oudere benaming Zesamere luidde, dit is zes amers of aanmeren of aanleggen van schepen. (Ook de "Nonnen van Rozendaal" hadden een eigen aanlegplaats voor schepen gemaakt en dit stond bekend als Veren-amere (of Vrouwenamere): de amer of aanlegplaats der vrouwen.)

Heden heeft de Vrouwvliet haar monding in de Dijle en is dus een bijloop van deze rivier. Het plots afwijken van de Vrouwvliet naar de Dijle toe, bijna als een rechte hoek, is ons altijd als onnatuurlijk voorgekomen. Wanneer die afscheiding gebeurde is niet meer te achterhalen, het moet in de 12e of 13e eeuw geweest zijn want in deze eeuwen maken de kronieken meermalen melding van rampzalige overstromingen waardoor de rivieren hun loop wijzigden.

Wanneer dus de Vrouwvliet haar monding kreeg in de Dijle bleef het stuk dat ze verbond met het kanaal der Molenkiel bekend als de Oude Aa. We beschikken over verschillende teksten om dit duidelijk te maken.

In een akt van de Begijnen (1393) is er spraak van 2 bunders beemd, bekend als d' oude Aa, gelegen op de Dijle, strekkende tot tegen de dijk van het Bertembroec (Battenbroek)

Een schepenakt van 1404: bunder beemd gekend als d'oude Aa gelegen op de Dijle nabij de dijk van het Berthenbroec en nabij de weg gekend als Weertschen wech

Schepenakt van 1426: beemd gelegen in Bertenbroec tussen de erve van Willem Papenbroec en de beemd gekend als de Oude Aa nabij de Aabergen.

Schepenakt van 1430: in Bertenbroec en in de plaats gekend als Taruwbloek gelegen over de Walemse Pas, tussen de Oude Aa en een beemd gekend als de Rijt

Schepenakt van 1470: stuck lants gelegen in Berthembroeck tusschen d' Eeckelsche panne aen deen sijde de Oude Aa aen dander sijde

(De) AABERGEN

Een Schepenakt van 1422 spreekt van een beemd in Bertenbroeck tussen Willem van Papenbroeck en een beemd gekend als de Oude Aa.

Een hooggelegen en zanderig terras. In 1963 werden Aabergen afgevoerd en genivelleerd om met het beschikbare zand op het Asbroeck (zie verder) een industriezone te maken.

Op de Aabergen lag ook het Hoogveld en daarop de Hoge Schomme

Een Schepenakt van 1506 vermeldt ze beiden samen: "*stucks lants gelegen buyten deser stadt bij d' Nieuwerck (d.i. het Blokhuis op de Oude Antwerpsebaan) op't Hoochveld aldaer geheeten de Hooge Schomme, groot omtrent drie bunderen, het Asbroeck ter eenre.*"

Tussen de Aabergen en het "Hof van Emmaüs" lag dus het Asbroeck.

ACHTER BAETENS

Ligt tegen het kasteel "Het Tongske" De stenegootbeek maakt de scheiding tussen de kadastrumnummers A238 en A239 MB/ 1899: Achter Baetens beemd,

ACHTER DE DRIJ DAGWANDEN

MB/1899: Te Battenbroeck, beemd achter de Drij Dagwanden, wijk A 204

ACHTER DEN HAAK

Mb/1899; Te Battenbroeck, beemd Achter den Haak, wijk A20

ACHTER DEN HOEK

MB/ 1899; Te Battenbroeck, beemd Achter den Hoek wijk A200

AEREBEEMDEN

MB/1887 De Arenbeemden

Mb/1861 Arenbempdecken in Battenbroeck tegen de Dijle

MB/1919 Aerebeemden wijk B 28 en 29

MB/1919 De Aerebeemden

(Den) Anker

WB/1802 Den Anker bempd.

ASBROECK

Gelegen tussen de Aabergen en het kasteel Emmaus.

Een schepenakt 1381: "Beemd gelegen als Asbroec gelegen tussen Sessamere tusschen de erven van Hendrik van de Putte aan beide zijden en met een weg naar deze beemd"

Schepenakt van 1408: nabij de plaats gekend als Hulsenhout (Schalienhof) en de plaats gekend als Asbroec tussen de erve van den Heer Egidius van Hofstade, ridder, en Joannes van Hulsenhout

In 1358 troffen we reeds een Henricus de Asbroec aan. Later schrijft men Hasbroeck, Haesbroeck, Dasbroeck. In de 18e en 19e eeuw spreken we terug van Asbroeck.

Er is nog meer. De gronden waar zich nu het kerkhof te Mechelen bevindt, heetten vroeger de Aesdonck, reeds aldus vermeld in de Cijnsrol van het O.L.Vrouw Gasthuis van het jaar 1220.

Een akte van de Begijnen van 1295: "Tussen Bruunhogsmolen (d.i. de Bruinekruismolen of Bruinemolen) en de Aesdonck." Naar uitleg zoekend schreef men later ook Haesdonck, zelfs weleens Haeseldonck

(Het) AUWEBROECK

AB/ 1851 Het Groot en Klein Auwbroeck: beemden

Plattegrond van de Aerdebeemden. Deze figuratieve kaart is een schenking van Goetstouwers. Ze zat in het gemeentearchief van Walem en is via het Rijksarchief teruggekeerd naar het stadsarchief van Mechelen. De Aerdebeemden waren in 1779 eigendom van de abdijsite Roosendaal. Links onderaan ziet men het wapenschild van de abdis Agnes Haegens (1754-1788)

Noteer alvast in uw agenda

Zondag 19 mei FORTENDAG

Open van 14:00 u tot 17:00 u

GRATIS wandelingen onder leiding van onze gidsen.

Vertrekuren wandelingen 14:00u - 14:30u - 15:00u

De wandelingen duren telkens ongeveer 2 uur.

Het hoofdthema op deze fortendag zal liggen op de geschiedkundige achtergrond van het fort.

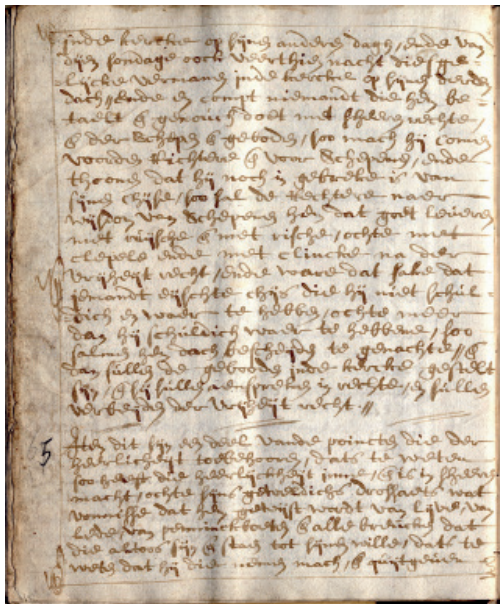
U kan natuurlijk ook onze tentoonstelling bezoeken zonder gids of langskomen voor een babbel en een drankje.

De costuimen van Waelhem

Het jaar 1000, voorspeld als het einde van de wereld, met pest honger en watersnood, was voor velen een reden om in het klooster in te treden en voor anderen een aansporing tot handel en nijverheid en tot verkrijging van zekere burgerrechten.

De "Commune" immers was een reactie tegen den willekeur der heren, waarbij ambachtslieden zich voor het altaar door eed verbonden, elkander bij te staan tegenover uitbuiting, onder leiding van gekozen schepenen. Zulks schijnt de oorsprong der "Costuyme" te zijn, met andere woorden een overeenkomst, waardoor burgers en poorters, de bescherming van de heer bekwamen en tevens anderzijds de uitgebreide rechten van de heer erkend werden. Enkele opmerkingen bij voorgaande artikels

1. De "vrijheid" Walem is begonnen, toen de heer van de "heerlijkheid" Walem, er een schepenbank benoemde en een jaarmarkt toekende. Dit heeft te Walem zeer vroegtijdig plaats gehad, (1203). Daarbij wordt in de keure zelfs veertien maal beroep gedaan op het oude recht van Walem "naer der vryheit recht" wat een verwijzing beduidt naar vroeger toegekende rechten (zie ook artikel 55). Overigens duiden enkele artikelen rechtstreeks op de Frankische wetgeving, de "Lex Salica de Capitularia" van Keizer Karel de Groote en de "placita minora". Daarbij het recht der poorters om de misdaden af te kopen met zogenaamde zoengeld of "wehgelt" verwijst ook naar oude Frankische invloed.

Verschillende malen wordt er als het ware een slot gemaakt voor de costuymen, o.a.; artikel 37, 54, 55 en 61. Blijkbaar zijn de volgende artikelen er later aan toegevoegd.

Een oude "chronycke" vermeldt de eerste vrijheden van "hervaert" en van verkopen zonder kerkgebod of "iemens nairscap" (art. 4 en 8) gegeven werden door den hertog van Brabant.

2. De zittingen van de schepenbank te Walem hadden plaats voor de verwoesting buiten de grenzen van de vrijheid, doch binnen de grenzen der heerlijkheid, namelijk voor de poort van de abdij van roozendael, in de voormiddag onder den blauwen hemel, bij een oude boom, "den stadeycke".

Daar stond de vierschaar gespannen, vier banken, de noordelijke voor drossaard en schepenen, de zuidelijke voor meyer en helpers, de oostelijke voor de aanklagers en de westelijke voor de beschuldigen.

De drossard was de eigenlijke dager, hij moest om vonnis "manen", de schepenen, zeven in getal, (voor gewone zaken waren twee voldoende, doch bij vonnis over "lijf of let" waren er vijf schepenen vereist) "wijsden" het vonnis, waar oudtijds geen beroep van was. De meyer met zijn helpers moesten het vonnis uitvoeren en de gezworen klerk, moest het optekenen in de "goedenisboek".

De schepenbank vergaderde om de veertien dagen in de "genechte" een openbare zitting voor al de lopende zaken, doch bij belangrijke beslissingen werd beroep gedaan op de grootste hoop van de poorters.

Deze gerechtsplaats van den "stadeyck" moet wel zeer oud zijn. Niet alleen de schepenen van Walem hielden daar zitting, soms ook die van Mechelen.

3. Deze schriftelijke costuymen van Walem zijn verwant aan de Keuren van Brussel en Antwerpen door de hertog toegekend. Sommige artikelen zijn letterlijk dezelfde (art. 13 en 23) andere artikelen echter zijn in hun aanpassing te Walem gans veranderd (art. 20).

Dat duidt nogmaals aan, dat de mondelinge keuren van Walem heel oud zijn.

4. Blijkbaar zijn artikelen 11 tot 33 minder oud, steunende op "gewijsde" vonnissen der schepenbank. Het oude recht was een levend recht, dat zich verder ontwikkelde door de uitspraken. Het is slechts later verward in de schriftelijke keure, door Hendrik van Duffel gegeven in 1365 en door hertog Anthonis van Brabant in 1414.

De rol der schepenen was echter nog veel uitgebreider dan enkel "vonnis wysen". Zij waren de levende getuigen van de oude vrijheden. Tevens inden zij de nodige belastingen, en voerden grote openbare werken uit.

(zo hebben ze grote witte bornputten laten maken in witte Grimbergse steen, ten dienste van de reizigers. Kaaimuren en een stenen trap aan de haven, aanleg van een "herte wech", de eerste steenweg

- slotbemerkingen

van het Kiel tot de "*brugghe over de Latoenbeke*").

5. Naast een geschreven recht, bestaat er ook een uitgebreid ongeschreven recht, dat slechts terloops wordt aangeduid, namelijk het "*vederecht*" (wraakrecht)ouderendiepergeworteld danhetschepenrecht. Men kent vede en doodvete, viant en dootviant (art.39)

Dit veldrecht, waardoor de wraak een misdaad aan de familie is en niet aan het gerecht, is waarschijnlijk van heidens – Frankische oorsprong.

Onze keure echter bekampt dit "*vederecht*" door het "*vrederrecht*" , d.w.z. door vrede op te leggen tussen de families. De misdadige zelf valt niet onder het vrede recht, doch wel zijn onschuldige familie. Deze opgelegde vrede duurt zes weken volgens de Salische costuymen (art 12, 34,en 35)

Dit vrede recht zelf is slechts de voorbereiding van het zoenrecht, dat enkel door de vierschaar getroffen wordt. Hierover zwijgt echter onze keure, waarschijnlijk omdat het vanzelfsprekend was, doch wel wordt er bijgevoegd dat de drossaard kan ingrijpen en de onwillige kan dwingen zicht te "*beteren*" . (art. 62)

6. Als munt wordt aangeduid, "*pont swerte of scellinghen swerte*", behalve in artikel 4, waar men spreekt van lovensche munt. Een bewijs dat de keure van 1365 op een oudere keure is gebouwd.

7. Wij stellen vast dat er in de keure van Walem geen spoor te vinden is i.v.m. de vroegere gemeenschapsgronden, alhoewel enkele toponymische benamingen er duidelijk op wijzen: Bystervelt; Biest; Gemeyne bergen; Gemeyne heyde; Schaepseussele (art. 67)

8. In deze costuymen komt de gewichtige rol van de schepenen duidelijk naar voren (art. 58), als gezagdragers van de heer, verantwoordelijk voor de vrijheid en de poorters. Er staat niet in vermeld, de straf die schepenen opliepen, zo ze dwaalden.

Ook dat bestond echter, want in 1302 "*werden tuschen Katheryne Wavre ende ten andere stadt al levende gedolst enen Schepenen van duffele, omdat hy een quaet vonnisse ende sententie ghegeven hadde, ende de plaetse van deze dolingen was in een bosch toebehoorende den cloester van Roosendael*"

9. Enkele zinspelingen doen bepaalde toestanden begrijpen. Vreemdelingen staan onder de bescherming van de heer (art. 20), de gerechtszittingen hadden gewoonlijk plaats , 's maandags in den morgen , "*onder den blauwe hemel*", dus bij klaarlichten dag.

De rol van de rechtszitting, werd 's zondags in de kerk of vòòr de kerk, na de hoogmis afgekondigd door de priester. Wie de opgelegde boete niet betaalde, werd het poorterschap afgenomen en tot

verbanning veroordeeld, zodat vanzelfsprekend zijn goederen verbeurt waren (art 9)

Opmerkelijk is dat poorters recht hebben op 3 rechtszittingen om hun zaak te bepleiten (art 5)

In 1254 waren er vijf schepenen, later werden er dat zeven. Met St. Andries werd de wet vernieuwd en de nieuwe schepenen door de heer aangesteld. Vroeger werden de schepenen voor het leven of minstens voor een reeks jaren benoemd. De oudste schepenen waren grondeigenaars, zoals Gooswyn Vernamere en Wouter van Stadeycke.

Het is later dat er handelaars benoemd werden tot dit ambt en dan nog moesten zij voldoende ontroerend goed bezitten.

10. Vroegtijdig werd het erfenisrecht der costuymen alhier gewijzigd (art. 60), vermits in 1555 de erfenissen: "*hoeftgelycke ghepaert ende ghedeylt worden, alsoe wel de meyskens als de knegtkens, ende soenen alsse de doghters*"

11. Werden die zware vonnissen ook uitgesproken en toegepast?

Voorzeker en het was nodig in die semi – barbaarse vroege middeleeuwen, omdat dit het enige middel was om wat orde te brengen in de maatschappij.

We zouden zelfs meer zeggen: indien die straffen op de zware misdaden hadden blijven bestaan, zou er heden ten dage veel meer orde en tucht zijn en heel wat minder misdaden. Tevens was er een belangrijk voorrecht: een burger kon alleen door zijn natuurlijke rechters veroordeeld worden .

Met andere woorden, men kon alleen door zijn eigen schepenen gevonnist worden.

12. Theoretisch bleven deze costuymen in voege tot aan de Franse Revolutie, doch praktisch waren ze reeds in onbruik na 1640.

Hetgeen niet verwondert als men bedenkt dat Walem een eerste maal uitgestorven was in 1580.

Daarna groeide Walem aan tijdens het twaalfjarige bestand (1609-1621) doch met het hernemen van de oorlog, werd Walem opnieuw verlaten en vooral na twee branden die beide het ganse dorp verkoolden (1638 en 1640)

Walem werd een tweede maal met nieuwe inwoners bevolkt en alle tradities schijnt in die 60 jarige periode verloren te zijn gegaan, zodanig dat de drossaart Gressier (18e eeuw) meende, dat het recht van Walem slechts een aanhangsel is van de gebruiken in Duffel.

1899 : 120 jaar geleden

1899: De Amerikaanse Senaat keurt met de vereiste tweederdemeerderheid de vrede van Parijs goed, en voegt daarmee de Filipijnen toe aan het grondgebied van de USA. De Conferentie van Bloemfontein tracht tevergeefs een tweede oorlog tussen de Britten en de Boeren te voorkomen. De regering in Londen begint troepen naar de Kaap te sturen. Doch in oktober krijgen we het begin van de Tweede Boerenoorlog. De Boeren vallen de Kaapkolonie en Natal binnen, belegeren Ladysmith, Mafeking en Kimberley, en boeken een aantal overwinningen. Dichterbij in Frankrijk richten Louis Renault en zijn broers de autofabriek Renault op, in Italië wordt Fiat opgericht en in Duitsland Horch (voorloper Audi)

In België : oprichting voetbalvereniging Cercle Brugge en in Walem ongevallen, toneel, moordpoging en..... Lees zelf maar:

18 januari G. v Mechelen

Waelhem. – Broodrooverij. – Wij verzoeken den schrijver van het artikel over de broodrooverij der werklieden, op ons bureel te komen, ofwel zich bij brief klaarder uit te drukken. Het stuk dat wij ontvingen meldt wel dat er broodrooverij gepleegd is, maar niet hoe, niet waar, noch doorwien.

08 februari G. v. Antwerpen

Erg ongeval. – De genaamde Van Antwerpen, Désiré, was Zaterdag per velo naar Waelhem gereden, als hij op eens eene duizeling kreeg in het hoofd en op de straatsteen te recht kwam.

Men heeft hem erg gekwetst opgenomen. De man was de schouders uiteengevallen en heeft zich erg aan het hoofd bezeerd. De geneesheer Hazaet van Rumpst bracht hem de eerste zorgen toe.

Zondag heeft M. Leblus hem de schouders ineengezet.

09 april G. v. Mechelen

Uit Waelhem. Ter gelegenheid harer stichting, gaf verleden Maandag, 3 April, ons wakker tooneelgenootschap Van Peene's kring, haar eerste avondfeest.

Zelden of nooit verwierf in een dorp, dergelijke onderneming zooveel bijval. De overgrote zaal "Valentino" was letterlijk kroppensvol van liefhebbers.

Al de stukken van het uitgebreid programma iepen opperbest van stapel en voornamelijk de blijspelen; Den trein te laat en De wachter verliest, alsook het komisch quariet: Deftige lui, wierden meesterachtig uitgevoerd en verwerkten gedurig den lachlust der talrijke toeschouwers.

Zonder uitzondering kweten zich de tooneelspelers-voorbeeldelijk van hunne lastige taak, maar vooral Moeder Fijn en hare dochter Philtje in 't stuk: De Wachter verliest; alsook Suzan Zwoegers en hare dochter Petronel uit: De Trein te laat, waar-

lijk moeten bewonderen; betere zangeressen en toneelspeelsters zijn er nergens te vinden. Proficiat Anna Van Nut, proficiat Savina Nauwelaers, gij hebt de kroon verdiend.

Een prachtig bal sloot dit heuglijk feest waarvan de stichters oprecht eer halen; onder deze laatsten zijn wij inzonderheid den grootsten dank verschuldigd aan de heeren Jozef Verstraeten, onderwijzer en Florent Van Gerven, de eerste als tooneelbestuurder, de tweede als voorzitter van hoogergemelden tooneelkring, welke slechts door hunnen onvermoeibaren iever en opofferingen deze uitmuntenden uitslag verkregen hebben.

Voor wat eten en drank betreft hierover hoeft men in Valentino niet bezorgd te zijn: immers bij baas Jef is dit alles in overvloed en schier voor niets te bekomen

Heden, Zondag 9 April, ten 6 ure 's avonds geeft de maatschappij hare 2e en laatste vertooning van het seizoen, welke zoo mogelijk de eerste nog zal overtreffen, nogmaals door een prachtig bal gevolgd. Of er veel volk zal opdagen lijdt geen twijfel, ook raden wij de liefhebbers aan stipt op het gestelde uur tegenwoordig te zijn ten einde eene goede plaats te vinden.

09 mei : Nieuws van de Dag

Waelhem. – De krijgsoverheid van Mechelen heeft een brigadier van de kompanie artillerie op het fort van Waelhem gekazerneerd, doen aanhouden.

De brigadier had Zondag avond, op den steenweg naar Mechelen, eene moordpoging gepleegd op den persoon van een wachtmeester van hetzelfde fort. De wachtmeester die met zijne verloofde wandelde werd onverwacht door den brigadier, die van achter eene haag tevoorschijn sprong, aangerand en twee messteken in den rug toegebracht.

De juffer, die het slachtoffer vergezelde, verwittigde den overste van de wacht van 't fort, die zich met eenige soldaten, ter plaatse begaf. De gekwetste werd naar het fort en vandaar naar het krijgsgasthuis van Mechelen overgebracht. Zijne wonden zijn niet erg. De dader werd in het gevang opgesloten. Men kent de drijfveer der laffe aanranding niet.

9 augustus : Het Laatste Nieuws

De genaamde V.P., voorman, reed vrijdag nacht met eene zware vracht naar Antwerpen. Omtrent het fort van Waelhem moet hij van zijnen wagen gestuikt

in onze dagbladen

zijn; hij bekwam eene gapende wonde aan het voorhoofd en zijn rechterschouder was ontwricht. Andere voerlieden vonden hem buiten kennis liggen. Zijn paard was een tiental meter verder blijven stilstaan. Na hem in eene naburige herberg te hebben binnen gedragen, waar hem de eerste zorgen werden toegediend, hebben de voerlieden hem mede naar de stad gebracht, waar hij door een dokter verzorgd werd.

22 oktober: Nieuws van de dag

Rechtbanken

Krijgsraad van Antwerpen. – De soldaat Minne die in Mei laatstleden in eene herberg te Waelhem M. Dardenne verscheidene messteken had toegebracht, is donderdag tot 5 jaar opsluiting veroordeeld; hij zal bovendien uit het leger gejaagd worden.

Ziehier wat er eigenlijk gebeurd was. De wachtmeester Dardenne van het fort van Waelhem kwam met eene jufvrouw van Waelhem naar Mechelen en werd onderwege onverwachts aangevallen door den brigadier Minne van zijn regiment, in eene gracht geworpen en met een mes in de zijde gestoken. Sinds midden mei is de gekwetste in 't krijgsgasthuis te Mechelen; hij is in stervensgevaar geweest en 't is slechts na eene gewichtige operatie dat hij ontsnapte. Hij is nog niet gansch genezen; zijn staat vereischt nog verdere zorgen.

De wachtmeester Dardenne had eens Minne gestraft met vier dagen Cachot, omdat deze zijnen wachtpost had verlaten en naar eene herberg gegaan was. Uit het verhoor der getuigen bleek dat Minne dronken was, toen hij de aanranding pleegde. De ongelukkige weende luidop toen hij de veroordeling hoorde uitspreken.

20 november: Gazet van Antwerpen

Ongeluk aan de brug van Waelhem

Een werkman het been vermorzeld.-Vrijdag is aan de brug van Waelhem een erg ongeluk voorgevallen. Men is daar volop bezig de brug der Nethe te versterken, waarover de rijtuigen van den buurtspoorweg binnen kort moeten rollen.

De genaamde Francois Berger, oud 30 jaar wonende te Marchienne-au-Pont, rue de la Sambre 13, ajusteur-monteur van beroep, was met andere werklieden bezig "longerons" aan 't lossen.

Een dezer, waarmede zij op dit oogenblik bezig waren, had eene lengte van 12 meter op 1 meter breedte, en woog 7 à 8000 kilog. Door een onverwacht toeval verloor dit zware stuk ijzer opeens het evenwicht en kwam terecht op het linkerbeen van den ongelukkigen werkman, wiens been als vermorzeld werd onder de zware gewicht van dit toestel.

In erbarmelijken toestand werd hij naar het gasthuis gevoerd, alwaar hij de eerste zorgen heeft bekomen van den heer Dr. Van Doorslaer.

Zaterdag morgen heeft M. Dr. Labus de afgrijpselijke

kwetsuren aan bil en knie onderzocht: men is algemeen van gevoelen dat het been zal moeten afgezet worden.

De man lijdt verschrikkelijke pijnen.

19 november Gazet van Antwerpen

Bericht

De Minister van Binnenlands Zaken verwittigt het publiek dat, ten einde de werken te maken op de brug van Waelhem voor den buurtspoorweg van Boom-Mechelen, het verkeer voor voetgangers, peerden en rijtuigen zal onderbroken zijn, gedurende 36 dagen, van af 15 November tot 20 Dec.

Nochtans zal het verkeer verzekerd blijven door een voorloopige brug voor voetgangers en rijtuigen met een as, waarvan de lading, met peerd en rijtuig inbegrepen niet boven de 3000 kilo weegt, en voor de rijtuigen met 2 assen waarvan de lading peerd en rijtuig inbegrepen, de 4000 kilo niet te boven gaat.

23 november Gazet van Mechelen

Na het ongeluk van Waelhem. – De ongelukkige Berger van Marchienne-au-Pont, die alhier in het gasthuis zijn been is afgezet, bevindt zich op dit oogenblik in goeden toestand.

Alles is om ter best vergaan.

26 november Gazet van Mechelen

Overleden. – Vrijdag middag rond 11 ure is de genaamde Fr. Berger van Marchienne-au-Pont, die te Waelhem zoo ongelukkiglijk het been werd gepletterd, in het gasthuis alhier overleden

Een heksenverhaal

Een heksenverhaal uit Walem: fictie of toch een grond van waarheid.

Voor alles was Walem destijds bekend om zijn heksen. De meest gevreesde toverheksen uit die tijd waren: Mie de Wratt, Jo De Neus, Trees De Wolf, Mie De Bril, Trien Vaeck, Zwarte Bet, Bert Vermuyten en ook Anna Broodhuys. Heel wat verhalen deden de ronde, maar onderstaand verhaal werd in allerlei variaties aan de Leuvense stoof verteld:

Het verhaal zoals verteld door Albert Verbiest

Op 17 april 1642 werd te Mechelen op de Rommekenberg aan de Oude Antwerpsebaan en toverheks naar de brandstapel verwezen "aen eenen staeck gesteld en geconsumeerd met vier", haar asse werd ter plaatse begraven.

Deze heks was Anna Broodhuys, gedurende negen jaar had zij de hekserij uitgeoefend. Tot hier de officiële versie uit de documenten van Mechelen:

Het verhaal:

Tussen Tist en Anna boterde het reeds lang niet meer. Tist deed dagelijks zijn beklag in het dorp dat zijn wijf vreemde dingen deed en verdacht haar van hekserij. In die mening werd hij door velen gesteund en er was zelfs iemand die bemerkte had dat er soms een klein beestje uit haar mond kroop.

In de Zandstraat was ze in een koeienstal binnengeslopen – zo gezegd om er wat melk te kopen – maar de boerin had haar betrapt en haar uit de stal verjaagd. Dit ongewenste bezoek had als gevolg dat de koeien bijna geen melk meer gaven.

Verscheiden feiten van tovenarij stapelden zich op. Toen, kort na elkaar, twee kleine kinderen overleden waren, nadat ze in contact waren gekomen met Anna Broodhuys, was het hek van de dam.

Enkele Walemnaars trokken naar de baljuw in Mechelen en vroegen hem om een proces. De baljuw oordeelde dat er nog te veel twijfels bestonden in dit geval van hekserij en eiste dat er hardere bewijzen dienden voorgelegd alvorens het tot een proces kon komen, onder meer een verdrinkingsproef. Er leefde in die tijd onder de mensen het geloof dat een heks niet kon verdrinken.

Gans het dorp leefde in de ban van de tovenarij en overal en in alles zag men tekens van de zwarte kunst. De Bruine Paters te Mechelen, hadden hun handen vol met het verkopen van gebeden om deze beangstigende plaag tegen te gaan.

In de zomer van 1640 meerde er aan de brug een prachtige boot aan, die heel wat rijk volk aan wal bracht dat hier zou overnachten in "De Gulden Bar-

Een heksenverbranding in de middeleeuwen

gie". Deze afspanning was alom bekend voor zijne fijne keuken. Dit was het moment voor Tist om zijn doordacht plan ten uitvoer te brengen.

Hij nodigde zijn vrouw Anna uit, om zoals vele burgers van het dorp, een kijkje te nemen. Anna ten eerste verwonderd om de vraag van haar man, stemde ermee in, want het gebeurde niet alle dagen dat Walem zulk rijk bezoek kreeg. Het was mooi weer en Tist vroeg aan Anna om langs de Netedijk en Rozendaal naar huis te keren.

Anna, best tevreden met zoveel toenadering van haar man, stemde hiermee in. Halverwege de dijk van de

uit Walem

De martelingen.

In de Oude Brusselsepoort van Mechelen, aan de huidige Schuttersvest tegenover de Oude Brusselstraat, werden de (vermeende) heksen gevangen gezet in een van de torens en meermaals urenlang gefolterd.

In de tijdsgeest van vroeger dachten ze dat het gebouw bezeten was door de duivel. De mensen hoorden heel de tijd gekrijs en geroep, ook als de martelingen gestopt waren.

Een pater bood zich aan de poort als duivelsbezweerder. Uiteindelijk lukte het de pater om de duivel buiten te krijgen, maar de duivel hield zich nog vast aan de poort. De legende zegt dat sindsdien een zwarte klauw op de poort staat. Spijtig genoeg hebben ze de Oude Brussel-poort in de vorige eeuw afgebroken en kan je dit niet meer zien

De pijnigingen en verklaringen werden in detail geregistreerd door de griffier, die daarbij noteerde, "dat zy lange heeft gehangen in de pallye sonder sy pynen oyet heeft geroepen, sonder oyet eenen traen gelaten te hebben".

De Mechelse scherpreeker onderzocht of de heksen het duivelsmerk (stigma diabolicum), droeg.

Na urenlang in de "palei" gehangen te hebben en met een "halsband" om, gaven de meeste heksen toe dat ze een heks was.

De volgende morgen verscheen ze voor de schepenen van Mechelen. Tijdens deze ondervraging, bevestigde Anna, zonder foltering, haar verklaringen van de vorige dag en bezegelde zo haar lot.

In haar verklaring beweerde ze bezeten te zijn van de duivel. Achteraf gezien is het duidelijk dat ze haar inspiratie voor dat verhaal haalde bij haar man. De overeenkomsten tussen hem en 'de duivel' zijn treffend. Zo vertaalde ze dus de negen vreselijke jaren met haar man in een gelogen verklaring voor haar hekserij.

Nog diezelfde dag werd ze veroordeeld: ze zou aan de paal gewurgd worden en haar dode lichaam werd verbrand. De overgebleven beenderen werden begraven op de Roomkensbeg, nu gekend als Galgenberg.

Koebeemden struikelde Tist (zogezegd), viel tegen Anna en duwde haar de dijk af. Anna verdween in de stroming van het water richting Duffel. Om zijn emoties door te spoelen keerde Tist op zijn stappen terug, recht naar zijn stamcafé "Den Duiver".

Daar verklaarde hij aan het talrijke gezelschap dat zijn vrouw in de Nete gevallen was. Dadelijk verstomde het gesprek over de plezierboot en werd alle aandacht toegespitst op de verdrinking van de heks en werd zelfs nog een pint meer gedronken.

Groot was dan ook de verwondering toen iemand binnenviel en verklaarde dat Anna kledernat door het dorp liep.

Dat ze dit overleefde was te wijten aan haar omgang met de duivel. Met deze gegevens ging men terug naar de rechter, die haar man liet arresteren. Na lange ondervraging en foltering werd ze veroordeeld tot de brandstapel zoals dat toen voor heksen gebruikelijk was.

Walem was nu verlost van één van de heksen die daar toen verbleven. De rechter toonde echter zijn medelijden en liet haar eerst wurgen voor ze op de brandstapel terecht kwam.

Het was niet het laatste heksen voorval in Walem want tot in de 20e eeuw was Walem nog algemeen gekend als heksendorp.

De feiten en aanklachten: Het Ware Verhaal

Anna Broodhyus, woonde gedurende 30 jaar in Duffel, waar ze ook geboren was. Vandaar trok ze verder richting Lier. Hier woonde ze enkele jaren bij een pater en werkte in het Gasthuis. Vervolgens ging ze wonen in een huisje in de Nokerstraat te Mechelen en daarna ging ze zich nestelen in Walem (Waelhem) om uiteindelijk terug te keren naar Mechelen in de Zelestraat.

Uit een getuigenis blijkt dat Anna instond voor het huishouden, en inkomsten had als verkoopster van levensmiddelen, zoals melk, en trad ze daarnaast ook op als vroedvrouw. In de periode dat ze in Lier woonde hielp ze ook mee in het Gasthuis aldaar.

Het eerste huwelijk van Anna Broodhuys was met Gillis en zou zeven jaar duren. Ze werd twee keer zwanger van hem. De eerste keer stierf het kind net na het doopsel en de tweede keer had ze een miskraam, niet veel later zou ook haar echtgenoot doodgaan.

Palei of wipgalg

Een wipgalg, palei, schopstoel of schupstoel is een middeleeuws strafwerktuig of folterinstrument.

De voorziening bestaat uit een takel en touwen. De handen van de verdachte zijn op de rug samengebonden. Met het trektouw van de wipgalg worden de handen omhoog getrokken, langs de rug tot over het hoofd, met ontwrichting van de schouders als gevolg.

De veroordeelde misdadiger wordt soms enkele meters opgehesen om vervolgens te worden losgelaten, zodat hij in de modder of op een puntenbed valt. De schopstoel met puntenbed is voornamelijk gebruikt bij het bestraffen van zwaardere misdaden, maar het betrof vanzelfsprekend ook een lichtere straf dan de doodstraf.

Het instrument werd vaak door de inquisitie gebruikt om bekentenissen los te krijgen, onder meer tijdens heksenprocessen. Ook in de concentratiekampen Sachsenhausen en Dachau werd het foltertuig gebruikt. In het Fort van Breendonk werd het eveneens door de Gestapo ingezet om verklikking te verkrijgen

Dikwijls was het beschuldigen van hekserij een deel van een bredere familievete. Zo ook bij Anna Broodhuys. Anna hertrouwde maar haar tweede echtgenoot verdacht haar er ook van een heks te zijn. Hij wilde zekerheid en daarom besloot hij haar door het raam te gooien in de rivier voor haar huis. Als ze het overleefde zou ze een heks zijn.

Het niet kunnen wenen en het melancholisch gedrag waren voldoende feiten: het was bewijs voor een samenhangend probleem met de lichaamsvochten: een koud hart en onzuiver bloed en het niet kunnen wenen. Ook bij Anna was dat zo. Ze was niet in staat om te wenen.

Anna werd er bovendien van beschuldigd slechte melk te verkopen. In werkelijkheid had een koe te veel melk geproduceerd, waardoor de melk niet meer bruikbaar was om boter van te maken. Voor de mensen echter een nieuw bewijs dat Anna een heks was.

De periode dat ze in Walem verbleef zorgde er voor dat ze een reputatie had opgebouwd als tovenares, terwijl de schepenen van diezelfde vrijheid haar omschreven als iemand die zich: "eerelyck en degelyck heeft gedragen".

Enkele getuigenissen.

Het geval **Jean Decock**: Anna Broodhuys verkocht in haar omgeving aan verschillende mensen melk. Wanneer er vervolgens mensen hun verhaal deden over een toveres, verwijst men vaak naar melk. Niet alleen de betoverden vermeldten het, maar ook Anna Broodhuys gaf in een bekentenis toe de eerste vrouw en kind van Jean Decock betoverd te hebben.

Deze betekenis deed ze nadat ze "de pyncaemer" van binnen had gezien, zonder echter gefolterd te zijn. De toegeving mag dan wel onder druk gebeurd te zijn, het neemt niet weg dat het voor haar verhoorders een plausibele manier was om iemand te betoveren.

Jacobus, zoon van Jan Pelgrims, was ziek geworden na het eten van pap, die was klaargemaakt op basis van melk die zijn vader gekocht had bij Anna Broodhuys. Terwijl hij voordien een robuust en sterk figuur had, was hij als gevolg van een betovering zwaar verzwakt en slap geworden en had last van verschrikkelijke pijnen. Volgens zijn vader mogelijks een straf voor de rapen die het kind voordien gestolen had bij Anna.

Adriaen Lauwers was het gewoon melk te kopen bij Anna Broodhuys en onderhield ook een geregeld contact met haar. Toen zijn vrouw op het punt stond om te bevallen, was de vroedvrouw niet aanwezig. Terwijl men op zoek was naar haar, was Anna naar binnen gegaan om zijn vrouw te helpen.

De bevalling moet vrij snel gegaan zijn, want toen de vroedvrouw toekwam was de baby reeds geboren en Anna hield het vast. De eerste dagen na de bevalling was er geen vuiltje aan de lucht, maar daarna begonnen de problemen. De moeder werd ziek en moest telkens overgeven, hierdoor raakte ze zo verzwakt dat ze niet in staat was om moedermelk te produceren. Er kwam volgens haar echtgenoot enkel maar een vuile vloeistof uit haar borsten.

Haar doodstrijd heeft vijf weken geduurd en in die periode werd ze overlezen door de pastoor. Ze is uiteindelijk overleden in het Gasthuys. In die periode klaagde ze over gigantische pijnen en had ze telkens het gevoel dat ze doorprikt werd door messen en

naalden. Vlak voor ze stierf had ze gezegd dat Anna verantwoordelijk was voor de betovering die op haar rustte. Zo zijn de voordelen om een directe toverij beschuldiging te laten doen door een dode, deze hoefde immers geen repercussies te vrezen voor het geval de toveres vrij gesproken werd.

Adriaen Wagemans en Clara Van Regementer woonden naast Anna Broodhuys in de Zelestraat te Mechelen. Nadat drie van hun paarden kort na elkaar stierven, besloten ze om ze open te snijden en te kijken wat de oorzaak hiervan zou kunnen zijn. Toen ze vaststelden dat het dier volstond met blauwe plekken, riepen ze de hulp in van de Paters Kapucijnen.

Deze belazen de stal en bewierookten het ook volledig. Vervolgens werd hun kind van twee jaar oud ook ziek. Het had last van vreselijke stuip trekkingen en ondanks de pogingen om het te genezen door middel van belezingen, stierf het kind. Hierop werd een meisje van vier jaar oud ziek. Gedurende drie maanden voelde ze zich miserabel, maar uiteindelijk genas ze.

Waarna het vierde kind ziek werd, ondanks de pogingen die men ondernam om het te laten belezen wou het maar niet genezen, waardoor het uiteindelijk stierf.

Toen Clara besloot om één van haar ziek geworden kinderen te laten belezen door de Paters koos ze ervoor om dit voor iedereen geheim te houden, ook voor haar eigen echtgenoot, aan wie ze vertelde dat ze naar "den doctoer" ging. Clara was dan ook verbaasd dat Anna dit wist. Anna confronteerde wel vaker de personen door wie ze verdacht werd een toveres te zijn op het moment dat ze zich liet belezen.

Vaak verkeerde ze op dat moment in grote pijnen, wat er mede voor zorgde dat men haar identificeerde als toveres. Dit zorgde er echter voor dat men er van overtuigd was dat de "onttovering" werkte. Anna

verzwakte namelijk en had zelf last van de pijnen die ze anderen aandeed.

Dit gebeurde onder meer toen Adriaen Lauwers zijn vrouw liet belezen nadat ze ziek was gevallen en wanneer Jeroen en zijn vrouw aan de paters Kapucijnen vroegen om hun zoontje te belezen.

Clarken Blommaerts. Een manier om een toveres te identificeren was via het verstevigen van de eigen woning door zaken te verstoppen onder de dorpel of te hameren op de deurlijst. Toen echter bleek dat Anna Broodhuys er maar niet in slaagde om binnen te komen, kwam ze tot de conclusie dat dit kwam omdat ze een toveres was.

Bijgevolg weigerde ze dan ook het kruis te verwijderen en ging Anna weer weg. Toen ze de volgende dag terugkeerde slaagde ze er met enige moeite in om wel binnen te stappen, maar ze kon niet heel erg ver binnendringen.

Clarken had dan mogelijks wel het kruisbeeld onder de drempel verwijderd, in plaats daarvan had ze in haar inkom twee bezemstelen op elkaar gelegd in de vorm van een kruis, ook hier kon Anna niet over stappen. De mogelijkheid om een huis fysiek binnen te gaan, werd als verdacht aanzien.

Een ander voorbeeld hiervan is het belang dat er in verschillende getuigenissen gehecht werd aan het haardvuur. Wanneer de tovenares al dan niet vrijwillig kwam opdagen en vroeg om vuur te krijgen uit het haardvuur was het de regel dat dit aan haar geweigerd diende te worden.

In plaats daarvan moest men vragen om het zelf te gaan nemen, als de persoon daar niet in staat toe was, dan was zij de verantwoordelijke toveres. Het haardvuur staat hierbij symbool voor het hart van het gezin.

Wurgen en verbranden.

De diepere doelstellingen van de heksenjagers waren bekentenis en spijtbetuinging door de heks. Heksen die niet alleen bekend hadden, maar zich ook nog bekeerden, werden gewurgd voordat ze verbrand werden.

Behalve als hun misdaden te groot waren, dan werden ze levend en bij volle bewustzijn verbrand. Het verbranden was nodig om hun ziel te bevrijden van de duivel zodat ze alsnog naar de hemel konden gaan. De kwade werken van de heks zouden met haar verbranding teniet gedaan worden.

Ophangen was niet voldoende, want dan konden haar door de duivel verleende eigenschappen op haar kinderen overgaan.

De Halsband.

De halsband was een martelwerktuig waarin van hekserijbeschuldigde verdachten werden gekneld als ze hun omgang met de duivel ontkenden. Deze houten, ijzeren of lederen halsband was aan de binnenzijde voorzien van puntige nagels. Aan de buitenzijde zaten koorden die aan de vier muren van de folterkamer werden bevestigd.

Op die wijze bleef de halsband onbeweeglijk op dezelfde plaats. De beklaagde zat op een stoeltje en moest het hoofd steeds kaarsrecht houden, want bij de minste beweging drongen de pinnen aan de binnenkant van de halsband in de hals en veroorzaakten er ernstige verwondingen.

Vlak bij of onder de verdachte werd soms een vuur aangestoken om het slachtoffer te dwingen tot beweging wegens de hitte. De beul sloeg ook wel op de spankoorden, zodat de pinnen diep in het vlees doordrongen.

Meestal waren enkele uren in de halsband voldoende om de verdachte alles te laten bekennen wat de magistraten wilden horen. Alleen de dreiging al met de halsband riep zoveel angst op bij de slachtoffers, dat zij vaak de meest fantastische verhalen over hun vermeende omgang met de duivel produceerden en staande hielden.

Jeroen en Anneken De Vooght: Het weigeren van het geven van zout kon ook een manier zijn waarop een toveres geïdentificeerd kon worden. In verschillende genezingsbehandelingen wordt er gebruik gemaakt van zout dat men krijgt of afneemt van de verantwoordelijke persoon en dat men vervolgens in een deeg verwerkt om op die manier het lichaam opnieuw te zuiveren .

Jeroen en Anneken De Vooght hadden gezegend zout in het meel van Anna gedaan. Nadien hadden ze haar gedurende een volledig jaar niet meer gezien of gehoord, en dus voelden ze zich beschermd.

Françoise Noppen begon Anna Broodhuys te negeren nadat ze tot de conclusie was gekomen dat zij verantwoordelijk was voor de betovering die op haar gezin rustte.

Griezelen tijdens Waloween

Walem (Mechelen) was zaterdag weer helemaal in de ban van griezels en heksen. Naar goede jaarlijkse traditie organiseerde de dorpsraad Waloween, een heksenstoet waar telkens heel wat kinderen aan deelnemen. De Walemaars gooien daarbij ook een heks op de brandstapel. Volgens de legende leefden er in het dorp ooit echt heksen. Mie-Den-Bril en Trees-De-Wolf zijn er zo twee. Zelfs in 1964 deed het gerucht de ronde dat er aan de Oude Antwerpsebaan een toverheks woonde. Daar woonde een vrouw van in de negentig, wat voor die tijd eerder uitzonderlijk was. Mensen dachten dat ze niet kon sterven omdat ze haar boeken niet wilde afleggen aan de pastoor...

Foto Dirk VERSTOMMEN

Haar zoontje was namelijk zwaar ziek geworden en nadat het belezen gestart was, begon ze ook problemen te ondervinden met de veestapel thuis, waardoor ze ervan uitging dat er toverij in het spel was.

Bronnen: Stadsarchief mechelen , Wikipedia

hr

INHOUD

Editoriaal	3
I.O.M. Van Eeck - Een Groninger in Walem	4
Toponymy van Walem - van A tot Z	8
Open fortendag	11
De costuimen van Waelhem - slotbemerkingen	12
1899: 120 jaar geleden in onze dagbladen	14
Een heksenverhaal uit Walem	16